

قمار گورباچف: سیاست خارجی شوروی و پایان جنگ سرد^۱

تغییر رویه در سیاست خارجی اتحاد جماهیر شوروی، حوادث متعاقب آن و پایان جنگ سرد بطور مستقیم به نام و نقش میخائیل گورباچف مربوط می‌گردد. اهمیت تغییری را که وی در عرصه سیاسی جهان باعث گردید، کسی انکار نمی‌نماید؛ این نقش نه تنها از جانب شرکای سیاسی او در غرب حتی از سوی مخالفان و منتقدان وی در کشورش مورد تایید و تصدیق می‌باشد. بیشتر محققان بر اهمیت و ارزشمندی دیدگاه گورباچف همانند مهارت تاکتیکی وی تاکید می‌کنند. این دیدگاه به گورباچف اجازه داد که جزم‌گرایی ایدئولوژیک را از روابط شرق و غرب بزداید و به مواجهه نظامی و اصل حذف رقیب، معضلی که همیشه خطری برای آغاز جنگ جهانی سوم محسوب می‌گردید، پایان دهد.

همچنین، از آنجا که حوادث مربوط به فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی از منظرهای گوناگون نگریسته شده، سئوالات بسیاری نیز مطرح می‌گردد؛ از جمله اینکه آیا گورباچف در انتخاب خط‌مشی‌های مختلف، جهت سیاست خارجی خود مختار بود؟ آیا وی می‌توانست «بها» بی بیشتر از غرب در ازای چنین دگرگونی پیش‌بینی نشده و بی‌سابقه‌ای (از زمان جنگ جهانی دوم) دریافت نماید؟ آیا حمایت سیاسی غرب و به ویژه کمک اقتصادی اهدایی جهت تضمین موقعیت سیاسی داخلی روسیه به گورباچف، او را قادر به اجرای کامل اصلاحات وی نمود؟ و سرانجام، اساسی‌ترین سؤال اینکه: مهمترین عوامل داخلی و خارجی که رهبری شوروی را تحت فشار قرار دادند، کدامند؟ به عبارتی گورباچف در چنین موقعیت پرخطر سیاسی، یعنی ارتقای کیفی سیاست خارجی جدید با عنوان «تفکر سیاسی نوین» که به طرز قانونی طراحی و ارائه شده بود، خود ایفای نقش نمود.

اقدامات و تحرکات عملی گورباچف در زمینه سیاست خارجی نتایج مجادله‌انگیزی را به بار آورد. پایان جنگ سرد و تغییر غیرقابل پیش‌بینی در صحنه روابط بین‌الملل یکی از

^۱. Andrei Grachev, *Gorbachev's Gamble, Soviet Foreign Policy and The End of The Cold War*, Publisher: Polity Press, (2008), 272P.

نتایج آن بود. علاوه بر آن، فعالیت دموکراتیک ارتقا یافته و ملت‌های تحت فشار آزاد شدند؛ فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی (که یکی از پایه‌های نظام بین‌الملل بر اساس جنگ سرد بود) منجر به افزایش ثبات سیاسی از یک طرف و بروز بحران‌های جدید از طرف دیگر شد. اظهارات گورباچف صرفاً ابراز دیدگاه‌هایی بود که حوادث تاریخی مهمی را بدنبال داشت. یادداشت‌های مهمی نیز از طرف دیگر بازیگران سیاسی آن دوران (یعنی ۱۵ سال پس از فروپاشی شوروی) نیز انتشار یافته‌اند. طبیعتاً، هر یک از این تاریخچه‌ها و شرح حال وقایع گوشه‌ها و زوایای ویژه‌ای از حوادث آن دوران را ذکر می‌نماید؛ بعضی از آنها تعبیر و تفسیرهای مطرح از طرف دیگر تصمیم‌گیران سیاسی را رد می‌نمایند.

کتاب «قمار گورباچف: سیاست خارجی شوروی و پایان جنگ سرد» برخلاف معمول که اغلب گاهشمار در انتهای کتاب می‌آید با گاهشماری از آغاز به قدرت رسیدن آندروپف (سال ۱۹۸۲ به جانشینی لئونید برژنف) تا زمان استعفای گورباچف (۲۵ دسامبر ۱۹۹۱) شروع می‌گردد. این گاهشمار خواندنی در ابتدای کتاب شمایی کلی در مورد اقدامات گورباچف طی بیش از ۹ سال زمامداری وی ارائه می‌دهد.

۱۹۸۲

نوامبر - مرگ برژنف و جانشینی آندروپف به عنوان رهبر اتحاد جماهیر شوروی.

۱۹۸۳

مارس - ریگان اتحاد جماهیر شوروی را به عنوان «امپراطوری شرور» می‌نامد.

ریگان ابتکار دفاع استراتژیک را اعلام می‌کند.

اوت - هواپیمای کره‌ای پرواز ۰۰۷ برفراز دریای اوخسک سرنگون شد.

نوامبر - ناتو، تمرین جنگ هسته‌ای.

۱۹۸۴

فوریه - مرگ آندروپوف، چرنینکو جانشین وی می‌شود.

دسامبر - گورباچف در رأس یک هیات پارلمانی به انگلستان می‌رود و با تاجر برای

نخستین بار ملاقات می‌کند.

۱۹۸۵

مارس - مرگ چرنینکو، گورباچف به دبیرکلی حزب کمونیست انتخاب می‌شود.

اکتبر - دیدار رسمی گورباچف از فرانسه به دعوت فرانسوا میتران.

نوامبر - دیدار سران آمریکا و شوروی در ژنو - اولین دیدار گورباچف با ریگان.

۱۹۸۶

ژانویه - اعلامیه رسمی دولت شوروی جهت عاری ساختن جهان از سلاح‌های اتمی تا سال ۲۰۰۰.

فوریه - اجلاس بیست و هفتم کنگره حزب کمونیست اتحاد شوروی، اعلام اصلاحات در مشی داخلی و تغییرات بسیار در سیاست خارجی شوروی.

آوریل - انفجار در رآکتور اتمی چرنوبیل.

اکتبر - ملاقات دوم گورباچف - ریگان در ربکیاویک.

دسامبر - بازگشت آندره ساخاروف از تبعید طولانی در گورکی به مسکو

۱۹۸۷

می - خلبان حرفه‌ای آلمان غربی (ماتیاس روست) در میدان سرخ نزدیک کاخ کرملین فرود می‌آید. گورباچف وزیر دفاع (مارشال سوکولوف) و فرماندهان ارشد نیروی هوایی شوروی را تعویض می‌کند.

دسامبر - دیدار رسمی گورباچف از آمریکا و امضای قرارداد INF در واشنگتن.

۱۹۸۸

آوریل - امضای موافقتنامه ژنو در مورد افغانستان.

ژوئن - برگزاری نوزدهمین اجلاس کنگره حزب کمونیست در مسکو. گورباچف در این اجلاس پیشنهاد اصلاحات کلیدی در مورد نهادهای دولتی از جمله انتخابات رقابتی در قوه مقننه را ارائه می‌نماید.

سپتامبر - آندره گرومیکو از مقام ریاست شورای عالی اتحاد شوروی استعفا نموده و

گورباچف جانشین وی می‌گردد.

۷ دسامبر - سخنرانی گورباچف در مجمع عمومی سازمان ملل متحد. وی در این سخنرانی ایدئولوژیک‌زدایی از سیاست خارجی شوروی را اعلام می‌نماید. همچنین، وی عدم استفاده از زور در روابط بین‌الملل را طرح و نیز احترام به حق هر فرد برای انتخاب نظام سیاسی مورد دلخواه را مطرح می‌دارد.

۱۹۸۹

فوریه - دولت شوروی پایان خروج تمامی نیروهای نظامی شوروی از افغانستان را اعلام می‌دارد.

می - بوش در اولین سخنرانی خود به عنوان رئیس جمهور حرکت به سوی «ورای بازدارندگی» را طرح می‌نماید.

می - سپتامبر دیدار رسمی گورباچف از جمهوری خلق چین - اولین دیدار سران چین و شوروی طی ۳۰ سال.

ژوئن - انتخابات در لهستان - پیروزی سیاسی جبهه همبستگی.

اوت - مهاجرت دسته جمعی مردمان آلمان شرقی پس از بازشدن مرز از سمت مجارستان.

اکتبر - گورباچف برای شرکت در جشن چهلمین سالگرد استقلال جمهوری دموکراتیک به آلمان می‌رود.

نوامبر - فروپاشی دیوار برلین.

دسامبر - گورباچف در «سیسپیک» مالت با بوش ملاقات می‌کند.

دسامبر - اسلاو هاول به عنوان رئیس جمهوری جدید چکسلواکی برگزیده می‌شود.

۱۹۹۰

فوریه - وزرای خارجه آمریکا، شوروی، فرانسه، انگلیس طی ملاقاتی در اوتاوا بر فرمول ۲+۴ در مورد مذاکره راجع به حل مشکل اتحاد آلمان توافق نمودند.

مارس - در انتخابات آلمان شرقی، رأی دهندگان از حزب طرفدار اتحاد دو آلمان به رهبری هلموت کهل حمایت نمودند.

مه - ژوئن - دیدار بوش - گورباچف در کمپ دیوید و واشنگتن.

جولای - کهل به مسکو می‌آید و از طرف گورباچف به منطقه‌زاد بوم خود در

شمال قفقاز دعوت می‌گردد؛ جایی که دو رهبر موافقتنامه مربوط به وحدت مجدد دو آلمان را نهایی نموده و در مورد آینده پیوستن آلمان به ناتو مذاکره کردند.

اوت - سربازان عراقی به کویت تجاوز کردند. بیکر و شواردناده مشترکاً در بیانیه‌ای

این تجاوز را محکوم نمودند.

سپتامبر - ملاقات بوش - گورباچف در هلسینکی برای بحث در مورد خلیج فارس.

اکتبر - اتحاد آلمان شرقی و آلمان غربی.

- اعطای جایزه صلح نوبل به گورباچف.

نوامبر - کنفرانس امنیت و همکاری اروپا در پاریس چاقوب «اروپای جدید» را پذیرفت. رهبران پیمان ورشو و ناتو قراردادی در مورد حضور نیروهای نظامی در اروپا امضا می‌کنند.

نوامبر - شورای امنیت سازمان ملل قطعنامه ۶۷۸ را تصویب می‌نماید که براساس آن استفاده از زور برای تحت فشار قراردادن صدام جهت خروج از کویت (در صورت عدم قبول قطعنامه سازمان ملل) را مجاز می‌شمرد.

دسامبر - ادوارد شوارندادزه از مقام وزارت خارجه استعفا می‌دهد.

۱۹۹۱

ژانویه - در ویلنیوس (پایتخت لیتوانی) سربازان شوروی به ایستگاه تلویزیون محلی یورش برده و ۱۴ نفر از مردم لیتوانی را کشتند.

ژانویه - بستم‌رنیخ به وزارت امور خارجه منصوب شد.

ژانویه - جنگ خلیج فارس با حمله هوایی به بغداد آغاز گشت.

فوریه - رهبران پیمان ورشو تصمیم خود مبنی بر انحلال ساختار نظامی پیمان ورشو را اعلام نمودند. شورای مشورتی سیاسی ورشو نیز در اول ژوئیه منحل شد.

مارس - شهروندان شوروی در ۹ جمهوری طی یک فراندوم به نفع تداوم و حفظ یک اتحادیه فدرال رأی دادند.

ژوئن - یلتسین به عنوان رئیس جمهوری روسیه انتخاب شد.

جولای - رهبران ۷ کشور صنعتی پرزیدنت گورباچف را به اجلاس خود در لندن دعوت نمودند.

جولای - اوت - در اجلاس سران آمریکا - شوروی که در مسکو برگزار شد، گورباچف و بوش قرارداد استارت یک را امضا نمودند.

۲۱-۱۸ اوت - کودتا از طرف چپ‌گراها علیه گورباچف.

اوت - بعد از بازگشت به مسکو از کریمه (جایی که وی توسط توطئه‌گران به مدت سه روز توقیف شده بود)، گورباچف از مقام خود به عنوان دبیرکل حزب کمونیست استعفا داد. فعالیت حزب کمونیست اتحاد شوروی به اغوا و تحریک یلتسین تعلیق شد.

اکتبر - ملاقات بوش و گورباچف در مادرید در حاشیه کنفرانس صلح خاورمیانه.
نوامبر - گورباچف شوارد نادره را دوباره به پست وزارت امور خارجه می‌گمارد.
۸ دسامبر - رهبران اوکراین، روسیه، بلاروس پس از ملاقاتی در یک ناحیه جنگلی در مینسک فروپاشی اتحاد شوروی و تشکیل جامعه کشورهای مستقل مشترک‌المنافع را اعلام می‌نماید.

۲۵ دسامبر - گورباچف از مقام ریاست جمهوری اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی استعفا می‌دهد و بدین ترتیب اتحاد شوروی از صفحه روزگار محو می‌گردد.
به لحاظ اهمیت مباحث مطرح در کتاب «قمار گورباچف: سیاست خارجی شوروی و پایان جنگ سرد» در اینجا عناوین اصلی موضوعات که در ۵ فصل تدوین شده‌اند ذکر می‌گردد:

فصل اول - آمادگی و زمینه مساعد تغییر

- دیپلماسی دوجانبه
- مجموعه نظامی گری و دیپلماسی
- موش‌های کور در کریدورهای قدرت
- شکاف‌ها در یکپارچگی

فصل دوم - جاه‌طلبی‌ها و اوهام «تفکر سیاسی نوین»

- تربیت رهبری
- تمرین‌های اولیه در سیاست خارجی
- ایجاد جدید
- دو همایش در پاریس و ژنو
- عقبه دیپلماسی شوروی؟
- تفکر نوین یا ایدئولوژی تجدیدنظر شده؟
- از فلسفه تا سیاست
- ریکجاویک: کنفرانس شکست خورده؟
- تفکر سیاسی نوین: ابزار و اسباب و مقررات

فصل سوم - شکستن و ذوب شدن یخ‌ها

- گشودن بسته ریکیاویک
- خارج شدن از افغانستان و جدا شدن از جهان سوم
- واگذاری اروپای شرقی
- فروپاشی دیوار برلین

فصل چهارم - رسیدن به اوج و سپس سقوط در سرایشی

- سخنرانی ضد « فولتن » گورباچف در سازمان ملل
- ۱۹۸۹ سال گردش بزرگ
- مالتا، پیروزی دیررس
- در سمت دیگر مرز
- جنگ خلیج فارس و استعفای شوارد نادره
- اجلاس سران ۷ کشور صنعتی در لندن: اجلاس آخرین شانس

فصل پنجم - بادهای تغییر

شروېشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی